

Mizico, na kateri je pomivala Urša posodo, je prenesel med podboje v zaprti štibelec in postavil na njo žganje, da ga je lahko luckal od časa do časa kar s posegom z roko izza prijetno tople peči. Spomnil se je še pravočasno, da mora štediti s petrolejem, sicer ga bo previzala stara s kregom, da je kresuril in tratil luč po nepotrebem.

V svoji škrinji je hranil zvito blagoslovljeno svečo za Svečnico. To je privlekel na dan, ugasnil zakajeno petrolejko, prižgal svečo in jo položil na oni krajec mize proti podboju, na katerem je visela ženina poročna obleka, in sicer tako, da ga ni grizla skakljajoča luč v oči.

Po vseh potrebnih pripravah za najugodnejšo sveto noč je zložil svoje zdelane ude po dolgi klopi ob peči, položil obe roki pod glavo, pušil in čutil prvič po poroki, kako blaženo se da razmišljati v takile samotni sveti noči brez ženskega lintverja.

Od časa do časa se je dvigal z ležečega položaja in pil v dolgih — prijetnih požirkih, kakor še nikdar na sveto noč . . .

Razmišljal je najprej pametno, nato veselo, nadalje že rajsko blaženo in čez nekaj ur povsem zmešano ter razmetano.

Prav nič se ni zavedal, kedaj in kako se mu je umaknila iz glave zadnja misel in je glasno zasmrčal . . .

Čez precej časa se mu je sanjalo, da ga davi nevidna — grozna roka in da bo ob poslednjo sapo, če ne plane kvišku. Konec strašnih — smrtnih sanj je k sreči udejavil. Sklopotal je z zadnjimi močmi s klopi, potegnil s seboj mizico z do polovice izpraznjeno steklenko in skledo za peko, ki sta se z glasnim truščem razleteči na tleh na drobne kose.

Ropot mizice, ubitega stekla in gline ga je predramil toliko, da je spregledal na mah zanj obupni položaj.

Cela izba je bila polna najgostejšega — morečega dima . . .

Pomanjkanje zraka ga je natiralo k skrbno zabitemu oknu, da ga je moral prebiti s pestjo, če se je hotel dokopati do odrešilnega oddiha.

Še glavo je potisnil skozi zdrobljeno okno, da si je vsaj nekoliko opomogel za sapo. Vdihaval je sveži zrak in metal iz sebe vsled preobilnih saj neprebavljene krvavice s slivovko vred.

Ko je bil nekoliko pri zavesti in prvi pameti, se je ozrl po vzroku dušečega dima. Zadržal in zaspal je bil vsled preobilne žgane pijače. Zvita sveča je brez čuječega nadzorstva dogorela do mizice. Vosek se je začel topiti zaradi nezavarovane vročine in raztekati. Tlela in gorela je mizica na več koncih, užigala so se že tla, o ženini židani kikli in beli peči ni bilo nobenih preostankov več!

Odprl je na stežaj vrata na izbi in veži, da je potegnil prepih. Po teh prvih rešilnih ukrepih se je šele lahko lotil gašenja mize, tlečih desk na tleh in podbojev.

Rešil si je sicer v zadnjem trenutku življenje, preprečil za njegov dom največjo požarno nesrečo; a kaj je bila vsa ta obupna gasilna akcija v primeri z do zadnje niti uničeno ženino poročno obleko!

Pospravil in počedil je vse, kar je bil našel ogenj; ženinega svilenega krila in peče ni mogel ustvariti na novo, saj še pepel od zgorele obleke se je bil razkadil po celi izbi.

Ura na steni je odbila šest v jutro, ko se je zavedel do dobra, kako se je spremenila v tako kratkem času blaženo zasanjana rajska sveta noč v — pravi pekel za bodočnost!

Za dolgovezna razgrebanja o obupnem položaju ni bilo časa, ker je grozil čez eno uro ženin povrat.

Zaprl je oboja vrata in odšklepetal v drgetincu k dobremu sosedu Gubensku po zadnjo tolažbo in odpomoč.

Ne bom popisoval, kaka sta bila vrnitev in sprejem Matevža Krtineka na

Janževo po nesrečnih božičnih praznikih v spremstvu soseda Gubenskega na lastnem domu.

Toliko je še ohranilo ustno izročilo o nadaljni usodi šoštarja Matevža, da je prebil vse usojene mu še svete noči do smrti pri podmeteni drenuljevi juhi in pečenih repi.

Kovačnica pod Hudim kotom.

Samo toliko so znali, da je prišel Frdacankov Joza nekod iz sredine Kobancev na levem bregu Drave in se naselil kot kovač ob potoku, ki priteče iz Hudega kota ter se izliva v Dravo od desne strani.

Najbrž mu je dala pravico za naselitev graščina Fala. Frdacank, že bolj prileten ter samski mož, si je sam pozidal kovačnico. Ko je pokril štirivoglato poslopje, je sam zajezil potok in napeljal vodo po cementnih žlebih nad kolo, ki je bilo pravo čudo gonilne sile. Zavrtljaje enega vodnega kolesa je znal na enostaven način na pritisk z ного ali na potegljaj z roko uravnati, da so mu gonili: težko kovaško kladivo, lažje za nakovalo, strugalnik, brus in žrmlje. Radi najboljše izrabe vodne sile ni rabil pri svoji kovaški obrti nobene tuje človeške pomoči.

Frdacankov Joza je bil iskan kovaški mojster za poljedelsko orodje in konje. Povrh je še brzel od ust do ust slava o čudesu njegove kovačnice, katero je ustvaril čisto sam in jo pretvoril v celo tvornico, v kateri je obvladal le en človek brez velikega truda kar pet strojev.

Bliščeča krona Frdacankove tehnične spretnosti je bilo njegovo preizkušeno znanje in požrtvovalnost pri preganjanju vseh mogočih živinskih bolezni. Joza je bil po uspehih pravi živinski dohtar, ki je bil živinorejcem

Podlistek.

Januš Golec:

Po nedolžnem obsojena.

V sredini leta 1901 je po Sp. Štajerskem in sploh po Avstriji vse govorilo in posebno še nemški časopisi so bili zastavonoše v psovanju Slovencev, češ, da smo postali kanibali ali ljudožrci.

Starejši ljudje se gotovo še živo spominjajo, kako se je resnično zgražalo vse, da sta mogla oče in mati podivjati tako, da sta zagršila ljudožrstvo nad lastnim otrokom!

Viničar in njegova družina.

Franc Bratuša in njegova žena Marija sta bila uboga viničarja leta 1900 pri kmetu Predikaka v Preši Stev. 19, v župniji Majšperg.

Mož Franc se je rodil pri Sv. Križu pri Rogiški Slatini leta 1861 in je bil tjakaj prietojen.

Poročil je leta 1887 deset let starejšo Marijo, rojeno Kolar, iz Medvec pri Majšpergu.

Imela sta tri otroke: Ivano (* 1888), Franca (* 1892) in Marijo (* 1898).

Najstarejša hčerka Ivana ali Hanika je bil nedobrostoren otrok. Ni ulegala doma, šole

se je po možnosti ogibala in najrajši se je — potepala.

Starša sta bila prisiljena, je navajati s šibo k poboljšanju.

Na velikonočni pondeljek 16. VI. 1900 je Hanika kakurila v votlem kostanju sosedne viničarke Marije Mencinger. Bila je v nevarnosti hiša omenjena.

Upravičeno je Mencingerjeva zagrozila zlobni deklini, da ji bo že pomagala, ko jo dobi v roke.

Hanika se je prestrašila kazni iz rok sosedice ter očeta in je še isti dan pobegnila z doma.

Videli so jo še nekaj dni bližnji in daljni, a kmalu je zginila za njo vsaka sled.

Oče Franc je 26. IV. javil orožniški postaji na Ptujski gori, da je hčerka pobegnila z doma in je starša ne moreta najti. Zandarji so sporočili zadevo ptujskemu glavarstvu, ki je razglasilo izgib Ivane Bratuša v »Uradnem listu«.

Na objavo v »Uradnem listu« ni bilo odgovora od nikoder. Franc Bratuša je bil poklican na sodišče v Maribor, kjer je sodniku povedal, kaj je znal o izginulem otroku. Zapisnik je podpisal in s tem je bila zadeva za oblast končana.

Čisto nov zapletljaj.

Eden od Bratuševih sosedov ga je opozoril na notice v tedaj v Celju izhajajočem listu »Domovina«. V časopisni novici je bil poziv, da so našli v gozdu pri Špilju vsled lakote umrlo, kakih 10 let staro dekline in nikomur ni znano, odkod bi bila.

Radi te notice se je obrnil Bratuša v pismu na župnika v Špilje, naj mu sporoči, kako in kaj je z najdbo mrtve deklice. G. župnik mu je hitro odgovoril, naj se pripelje sam v Špilje. Tamošnji grobar je v s rhu prepoznanja slekel truplo najdene in hrani obleko nekje v mrlišnici.

Bratuša se je peljal v Špilje. Z grobarjem sta pregledala ničvredno capje in Bratuša je izjavil proti svojemu prepričanju, kakor je pozneje priznal, da je obleka last njegove hčerke.

Grobar ga je še peljal k orožniku, ki so zabelčili, kedo je mrtva neznanka in kedo jo odnesel njeno obleko.

Zadeva dobiva zagonetno lice.

Marca 1901 je zvedel Anton Šeško, tedaj župan pri Sv. Trojici v Slov. goricah, da je zginila neznano kam 10letna Alojzija Vesenjajk, nezakonska hči Terezije Holc, roj. Vesenjajk, viničarke v šentlenarškem okraju. Nadaljne

na uslugo z nasveti, z zdravili in z dejansko pomočjo.

Pri tolikem občudovanju, katerega je bil deležen, je ostal skromen, molčeč in sploh ni bilo mogoče iztisniti z njegovega jezika kakih nepotrebnih besed.

Starejšim obiskovalcem je radevolje razkazoval uravnavanje transmisij, kladiv ter koles v svoji tvornici.

Vsi so se pa čudili, da je bil vstop v kraljestvo njegove tehnične brihtnosti strogo zabranjen fantom, ki so ostavili šolsko klop. Kak fantin ali pobar ni smel niti polukniti v Frdacankovo kovačnico, ampak je moral opraviti svoj opravek z mojstrom zunaj pred tvornico na prostoru za podkovanje konj.

Vse se je klanjalo mojstru in zdravniku; samo rogoviležem in klatačem je bil trn v peti. Nagajali so mu, kjer so le mogli po dnevu in v nočeh. Vsa fantalinska nagajivost in zloba sta se razbijali ter razblinjali ob kovačevi potrpežljivosti.

Maščeval se je nad mladostno objestnostjo edino s tem, da je dražil fantovsko radovednost in čuval svoje tehnične in živinozdravniške tajnosti pred onimi, ki sokoprneli, da bi jim razkazoval in jih podučeval.

Frdacank nikomur ni izdal, zakaj da prezira moško mladino in sili na sebe njeno maščevalnost.

Pred leti je bila huda zima, koje ostrina je pritiskala tudi v Hudi kot ravno za božične praznike. Sneg je škripal pod nogami, potok v grabi je na debelo zamrznil po tolmunih; samo Frdacankovo gonilno kolo je bilo kljub zimi v obratu, ker je bilo pod streho in se je znal mojster skrivnostno ubraniti sile in pritiska leda.

Vse žage in mlini ob potoku iz Hudega kota je prisilila zima k počitku; samo Jozetova kovačnica je razbijala, da je odmevalo po jarku. Kovač je nemoteno brusil, strugal ter mlet kakor

ob najugodnejšem vodnem stanju na spomlad ali jesen.

Da je bil stari Frdacank kos zimi in ledu, to dejstvo je ono zimo do nezdržnosti razpihalo jezo na mojstra.

Ravno v onih zimskih večerih pred božičnimi prazniki so sklenili vsi nagajivci z vrhov in planin nad Hudim kotom, da se osvetijo kovaču, četudi bi se morali zvezati v dosego tega cilja s samim bognasvaruj!

Po dnevu je bil vsak nasilni napad na kovačeve tajne izključen. V noči pa mogoč le tedaj, če bi starega čarovnika ne bilo doma. In takale prilika, ko je bil Frdacankov skrivnostni domek ob potoku čisto nezavarovan in dostopen, je bila v celem letu samo — božična noč.

Obče znano je bilo, da ni izpustil Joza še nobene polnočnice, odkar se je naselil ob potoku iz Hudega kota. Od kovačnice do župne cerkve je bilo dobri dve uri v hrib in poldrugo nazaj. Povsem varni čas štirih ur že nekaj zaleže, če hoče kedo ponagajati tuji lastnini.

Ni še bil dobri Joza ono hudo mrzlo sveto noč iz grabe pri fari, ko je dobil v svoj čarovniški gradič nenapovedane goste. Družbo nepovabljenih nasilnežev je vodil dolgi Videčnikov Urh, katerega ni nikdo rad srečal ob nedeljah ter praznikih na večer. Fant je bil brdavsarski drvar in prava divjačina, če je dražil njegovo telesno moč preobilni alkohol.

Videčnikov Urh bi že bil lahko sam opravil s skrivnostno kovačnico, a se je hotel postaviti s svojo močjo ter neustrašnostjo pred nekaterimi sovrstniki.

Ponočnjaki in rogovileži so bili kaj kmalu kos ključavnici in zapahu na kovačnici. Po vltomu vrat so prižgali s seboj prinešeno svetilko in pričeli s temeljitim ogledom kovačevih tehničnih tajnosti. Dolgo je trpelo, predno so upali spustiti vodo nad gonilno kolo in preizkušati zagon kolesja in na vse

mogoče načine speljanih gonilnih jermenov ali transmisij. Prepričali so se na lastne oči, da klopotačoča in vrteča se ropotija po majhni kovačnici ni bila daleč ne toliko čudo, kakor so oni sanjarili o njej po pripovedovanju starejših.

Radovednosti je bilo kmalu zadoščeno. Zlobni pobarji niso imeli samo namena, prodreti do dna kovačevih tehničnih izrednosti; ampak jih tudi poškodovati in jih napraviti nerabne za daljšo bodočnost. Izvlekli so nože, da bi porezali transmisije. Dolgopeti in od vseh najmočnejši Urh je hotel pred uničenjem jermenja prevaliti težko nakovalo z lesenega podstavka ter ga pogrnati med žrmlje in brus.

Napravil si je prostor krog nakovala z mahalastimi rokami. Tovariši so lezli iz vseh kotov in se rinili po možnosti bliže Urhu, da bi videli od blizu kako bo dvignil res težko nakovalo, ga treščil med najbolj zamotano izdelano kolesje in maščeval celo družbo nad kovačem.

Urh se je že bil sklonil pod nakovalo, ga zagrabil s ploščnato šapo za levi široki in desni zaokroženi krajec, ko je eden od preveč gorečih radovednežev nehote sprožil jermen za pogon nakovalnega kladiva. Sprožena transmisija se je neslišno popeljala, dvignila visoko nad nakovalo težko kladivo in ga spustila zviška proti nakovalu v trenutku, ko se je potegon Urh najbolj prtil, da bi dvignil na obeh koncih zagrabljeni tovor.

Nobeden ni opazil dviga in padca kladiva, da bi bil svarilno kriknil. Urh še ni bil napel vseh telesnih sil, ko je priletelo sproženo kladivo in se ustavilo z glasnim: čef-klenk! na Urhovem palcu, kazalcu in sredincu, s katerimi se je najbolj oklepal desnega in okroglega krajca nakovala. Udarec je bil čisto nepričakovan ter tolikanj silovit, da je odbil proč in proč orjaškemu dvigaču na desnici tri prste.

Iznenada udarjeni je kriknil, kakor

županove poizvedbe in razkritja so toliko vplivala na viničarko Holc, da je priznala, kako je odvedla 10letno hčerko Lojzko z doma v gozd pri Ehenhausen. Tamkaj je otrok nekaj časa blodil po šumi in je slednjič vsled slabosti umrl. Našli so ga pri grajski viničariji v Špilju. Nečloveško viničarko so obtožili umora lastnega otroka.

Žandarmerija pri St. Lenartu v Slov. gor. je rabila obleko od gladiu preminule deklinine in je zvedela, kedo in pod kako izpovedjo je odnesel onih par cap.

Šentlenarški orožniki so pisali tovarišem na Ptujsko goro, naj ti odvzamejo Bratušu obleko in jo pošljejo v svrhu preiskave umora sodišču v St. Lenart.

Ptujskogorski stražmojster sam se je oglašil pri Bratuševih in zahteval obleko.

Žandarju je bilo tudi znano, da so ljudje šušljali med seboj, kakor bi imel oče sam Haniko na vesti.

Pri predaji onih cunj iz Špilja stražmojstru se je Bratuša obnašal sumljivo. Na razna orožnikova vprašanja je prestrašen trdil, da nima pri koči sploh nobenih preostankov kake obleke pobegle hčerke Ivane.

Vse te razne okoliščine so bile povod, da je napravil stražmojster sam hišno preiskavo.

Usoda je hotela, da je koj hitro odprl neko škrinjo in privlekel iz nje par kosov deklinske obleke, katerih so se držali krvavi madeži.

Ko je pomolelo oko postave ubogi viničarski pari pod nos obleko, o kateri je trdil, da je ni in na tej še kri, so ga ta dejstva zavsem zmedla ter zmešala.

Žandar ga je ostro prijel in kar naravnost vprašal, kam je zakopal umorjenega otroka.

Vsi ti opisani prizori med Fr. Bratušem in žandarjem so se odigrali na viničariji v Preši, a viničarjeve žene Marije ni bilo doma.

Priznanje, iskanje v gozdu in strahovite izpovedi.

Prirojena plahost, par dokazanih mu laži in še pretnje žandarja, vse to je Bratušu vzelo še zadnjo trohico razsodnosti.

Izpovedal je žandarju to-le:

Koncem maja 1900 se je on podal po vejevje v gozd svojega gospodarja, ki je oddaljen od viničarije 200 m.

V šumi je naletel na povsem sestradano Haniko, ki je govorila nerazumljive besede. Sploh je ni maral, ker ni hotela hoditi v šolo. Z obema rokama jo je stisnil za vrat in jo zadavil. Mrtvo truplo je zavlekel v luknjo ob potoku, kjer je ostalo skrito tri ure.

Po umoru se je podal domov, kjer je vse povedal ženi. Žena je bila malo žalostna, pa vendar ga ni okregala in ji je bilo celo ljubo, da je ničvredna deklina mrtva.

Po tej izpovedi je gnal žandar v spremstvu župana iz Majšperga in občinskega sluga viničarja v bližnji gozd, kjer naj pokaže, kam je ekril truplo. Bratuša je vodil prvo komisijo sem ter tja po hosti. Iskali in kopali so na raznih mestih, vendar nikjer niso zadelj na truplo.

Stražmojster je bil vsled neprestanega izpraševanja in iskanja tako izmučen, da ni mogel več nadaljevati s preiskavo. Zamenjal ga je njegov tovariš, ki je lažnivega viničarja vzel posebno na muho.

Ker ni bilo v šumi nobene sledi o kakem skritem truplu, so odgnali Bratuša na dom in ga tamkaj privijali tako dolgo, da je dal na žandarski zapisnik skoraj že ljudožrsko izpoved:

Franc Bratuša pravi, da je sklenil dogovorno z ženo, da prenese truplo umorjene iz one luknje ob potoku v gozdu na dom, kar je tudi storil. V viničarijo prinešeno Haniko je položil na »kamen« pred pečjo. Slekkel je mrliča. Prinesel je nož, s katerim so si rezali kruh in je razkomadil golo telo na pet de-

bi ga bil zbodel v srce, se zakotalil po tleh in obmolnil liki smrtno oplašen od kapi.

Udarec kladiva, odrčik treh prstov, obupen krik in prekuc po tleh — vsa ta, komaj dober trenutek trajajoča dejstva, so pometla na mah celo kovačnico.

Vsaki, ki je hušnil preko praga vražje kovačnice, jo je ucrl na lastno pest po grabi navzgor ali navzdol, da bi bil le poprej iz območja Frdacankovih čarovnij.

Kedaj in kako se je izkotal dolgi Urh iz kovačnice brez treh prstov na desnici, ni znal nikdo.

Kovač Joza je bil še daleč po končani polnočnici od doma, ko mu je odmevalo iz grabe in udarjalo na uho nabijanje kladiva po nakovalu. Pospešil je korak v negotovosti, kedo bi mu bil spustil vodo v njegovi odsotnosti.

Kladivo je udrihalo z vso močjo, vrata so bila na domu odpahnjena na stečaj in v kovačnici niti žive duše...

Joza je zastavil vodo in kladivo. Nočrajnost delavnice je bila nedotaknjena. Šele posvit z leščerbo ga je poučil, da je imel nenapovedan obisk onih, katerim je doslej skrbno zapiral vrata. Krvavi madež na nakovalu in podstavku, mlakuže krvi po tleh in konci treh človeških prstov so mu kričali v uho, da ga je maščeval udarec usode tako, kakor bi se sam nikdar ne bil.

Smejal se je stari Frdacank ono sveto noč dolgo na ves glas po kovačnici. Pušil je iz pipe do zore in se muzal zadovoljno sam pri sebi, ker je bil nočni vlomilec udarjen ter vidno zaznamovan do groba.

Videčnikovega Urha ni bilo zelo dolgo na spregled. Ko se je pa zopet pojavil pri fari, je na očiten ter pritajen smeh vseh tiščal desnico globoko v hlačni žep. Nikoli ni več razsajal po krčmah in se ponašal s svojo močjo in pretepaško neustrašenostjo.

lov. Mesaril je sam, žena je stala zraven in je pomagala držati posamezne ude. Z majhno sekuro je presekala hrbtnico. Vse odrezane kose je zmetal v močno podkurjen ogenj. Zgorelo je vse, le nekaj kosti je ostalo in te je vrgel venkaj na kompost. Nato je umil okrvavljeni kamen, obleko je shranil v škrinjo in pepel je posul po kompostu. Celotno mesarsko delo je trajalo do tretje ure zjutraj, nakar je legel k počitku in je mirno zaspal.

Po teh groznih besedah so žandarji Francu Bratušu napovedali aretacijo in so ga vklelili.

Šele po teh izpovedih in ko je bil mož že v verigah, se je vrnila od nekod žena.

Celotni prizor ji je bil nekaj povsem tujega in nepričakovanega.

Kaj pravi žena?

Za zvezanim možem so se lotili žandarji žene, ki je koj skrajala vse tajila.

Predvsem so ji pokazali v škrinji najdeno obleko hčerke in na njej krvave madeže. Viničarka je vse lepo pojasnila in rekla:

»Letos za Veliko noč sva dobila od gospodarja Mihaela Predikaka 2 kg svinjskega mesa. Meso sem djala v skledo in to v škrinjo, ki je bila deloma napolnjena z žitom in ob-

Desnico je nosil in skrival v hlačnem žepu, kadar se je kretal po širši javnosti. Le kje daleč nad Hudim kotom, na planini, če je moral prijeti za toporišče sekire ter ročaj žage, je moral kazati sodrvarjem, kako je ob precejšen del 3 prvih prstov na desnici.

Ne Videčnikov Urh in ne Frdacankov Joza nista razglašala v svet, kaj se je odigralo v kovačnici ob potoku iz Hudega kota na samo sveto noč. Le samo Urhova brezprstna desnica je svarila po planinskih gozdovih, da je sveta noč za mir med ljudmi ter slavo božjo in ne za vlome in poškodovanje tuje lastnine!

*

Gosakov Rokič.

Gosakov Rokič iz Plaviča v Hrvatskem Zagorju je bil iskan zidar in posebno spreten za peči ter štedilnike. Vedno je bil vedre narave in tako vzglednih besed, da ni bilo čuti iz njegovih ust nobene kletvice, kar je pri pravem Zagorcu velika redkost. Povedati je znal marsikatero čisto nedolžno in smešno, da se je nasmejal od srca vsaki, ki ga je poslušal.

Naša babica mu niso rekli nikdar Gosakov, ampak Podbojev, kakor se je resnično pisal. Nas neuko in razposajeno deco so svarili stara majka prav resno, naj ne kličemo blagega Rokiča — Gosak, ker bi nam lahko zameril, se skujal in odšel, ne da bi dogotovil začetno zidarsko delo. Nismo razumeli dobrotnega svarila in smo nalašč tiščali v ospredje Gosaka mesto pravilnega Podboja.

Pravi vzrok naše zbadljivke je bil Rokičev neusmiljeno spačeni in naravnost strašni nos. Konec nosu mu je nekaj odgriznilo in to, kar je nasilno manjkalo od nosa, mu je pačilo celi sicer tolikanj dobrovoljni obraz.

Rokič je pogruntal opomine babice, se jim nasmihal in je razodel nekega večera sam v pouk in zabavo, kako in

leko. Skleda je bila počena. Kri je tekla iz razpoke in je bilo od nje mokro tudi zrnje.

Ko je odšla deklica z doma, ni imela te obleke na sebi, katero ste našli okrvavljeno v onile škrinji, ampak navadno drukano z lajbičem. Na glavi je imela žolt robec z rdečimi rožami.

Orožniki niso verjeli ženinemu pojasnilu. Prijemali so jo tako trdo, da se je ženski kar mešalo po glavi, saj jo je žandar udaril dvakrat za uho, ker je tajila.

Orožnik jo je tiral k sosedu Mencingerju, jo tamkaj zaprl in so doma še enkrat vse premetali. Tudi po drugi hišni preiskavi je Marija vse tajila, čeravno jo je mož nagovarjal, naj obstoji in žandarji so ji obetali manjšo kazen za slučaj odkritega priznanja. Žena se ni udala. Uklenili so jo poleg moža, a tudi tedaj je trdila:

»On lahko da je priznal, saj je slabe pameti. Jaz pa ne morem in ne bom, ker sem čisto nedolžna.«

Po aretaciji in v preiskavi.

Zakonca Bratuša so odvedli v verigah najprej na orožniško postajo na Ptujsko goro, od tamkaj v ptujске zapore in v Maribor, kjer so zbirali gradivo za obtožnico.

V času, ko sta bila Bratuša v preiskoval-

kaj se je zgodilo z njegovim nosom, ki ga je pretvoril iz Podboja v Gosaka.

Pojasnjeval nam je zadevo tako-le:

»Presneto bridka je, za večje praznike otepati mesto pečenke trdi koruzni kruh in krompir v oblicah. Zagorcu je vse na svetu, če se mu kadi za glavne svetke na mizi pečen puran. Kdor se ne masti za Božič ali Veliko noč s puranom, je berač in tega stanu noče biti že radi slabojezične sosesčine nobeden zagorski Hrvat.

Podboji smo bili in bomo ostali siromaki. Moj rajni oče bi že nam bil lahko oskrbel za praznike kaj pečnega, a je bil tako len in zanikern, da ni zmoget niti tega.

Da bi ne letel nanj očitek, da je ničvreden prosjak za Gospodovo rojstvo in vstajenje, si je pomagal iz zagate na njemu lasten, nepošten način. Nikakor mu ni hotelo v glavo, da ima sosed ali gospon po več pitanih puranov in njegova kočja s številno družino pa niti enega mršavega ne!

Prepričan sem, Bog mi ne zameri tega, da se niti pred spovednikom ni obtožil, če si je božala njegova družina za praznike okoruznjene želodce z — ukradenim pečenko.

Ne bila bi še tolika pregreha, če je izmikal sam, kjer je videl, da je preveč; vse graje in obsodbe vredno je bilo na njem dejstvo, da je navajal nas nedolžno deco k tatvini!

Bil sem vsled pomanjkanja zadostne prehrane s 14. letom zaostal v rasti in pravi slabič napram tovarišem istih let, ki so rasti pri polni skledi.

Bližali so se za moj štirinajsti rojstni dan prav zimski božični prazniki. Mati je tožila očetu, da ne bo za Božič pri hiši ne koruzne moke za kolač in ne krompirja v nezabeljenih oblicah.

Stari se je pretegal po peči in rotil majko s kletvicami, naj se le pomiri. Vsako leto nam je še oskrbel najlepšega purana, tudi letos ne bo pozabil, kaj je treba pristnemu Zagorcu za tako velik in lep svetek.

nem zaporu, so neprestano brskali žandarji in razne sodne komisije po viničariji v Preših. Ptujskogorski stražmojster je res izbrskal iz že omenjenega komposta neke preostanke kosti. Ostanki koščice so koj romali v Maribor kot nekaj silno obtežilnega.

Glede teh kosti je treba posebej naglasiti, da sta podala dva poklicana zdravniška izvedenca na zapisnik, da nikakor niso človeškega izvora. Tudi o onih krvavih madežih na v škrinji najdeni obleki trdita oba zdravnika, da ne gre za človeško kri.

Najdno preostankov kosti je predočil mariborski preiskovalni sodnik Bratušu.

Dne 8. maja 1901 je dal Franc Bratuša mariborskemu preiskovalnemu sodniku na lastnoročno podpisani zapisnik pred obravnavo zadnje in res ljudožreko izjavo, ki se glasi:

»Hočem izpovedati še zadnje, česar sem se sramoval doslej. Ko sva rezala z ženo telo Hanike, nisva imela doma nič za jesti. Ko sem videl, da se v peč vrženo meso peče, sem se spomnil, kako sem čital v mladosti po raznih knjigah, da Indijanci in drugi divji narodi jedo človeško meso in ne umrjejo radi tega. Tudi mene je premagalo poželenje, da bi jedel od mesa, ki se peče v peči. Vzel sem glinasti krožnik in sem odrezal od steg-

In res! Nekega večera malo pred Božičem je zbral svoje po peči v lenobi razmetane ude, skočil na tla in me poklical:

»Rokič, stopi za menoj, da se pomeniva!«

Šledil sem mu pod razklopotano šupo. Čisto na samem mi je razlagal, da imajo letos na bližnjem gradu Miljana v posebnem kurniku kar celi regiment pitanih puranov. Šla bova v temni noči po nje in jih prinesla z zavitimi vratovi polno solno vrečo. Puranji kurnik je iz debelih hrastovih brun na podzidku.

Izdril bo iz podzidja debel kamen. Skozi luknjo bo stiščal mene v kurji hlev. Puran ne vidi v noči in se ne oglasi. Treba ga samo zagrabit tako le za vrat, zasukati dvakrat naokoli in po njem je. Najmanj trem najbolj debelim puranom moram zasukati na smrtno plat glave, jih poriniti skozi luknjo v zidu in vse drugo bo že oskrbel on, ki bo čakal zunaj na straži in odvrčal s pečenimi govejimi jetrami hude grajske pse.

Toliko zlobe je že tičalo v meni, da je naravnost silila na plan, ko mi je tolmačil oče načrt za izvedbo tatinske naloge. Še ponosen sem bil, da je stari zbral ravno mene za posel, ki bo oveselil celo družino za božične praznike.

Kakor sva se domenila, sva tudi izpeljala še isto noč. Oče si je ovezal pod sukno solno vrečo ter vzel seboj težko kladivo in železni drog. Po skrbnem pregledu vseh okoliščin sva se priplazila na grajski dvor od one strani, kjer so stali vsi mogoči hlevi s kurniki vred. Oče je bil prepričan, da je najin posel povsem varen, ker psi čuvajo grad in ta je čisto skrit v temo.

Odpasal si je vrečo, pretipal podzidek trem kurnikom, skrbno poslušal in se lotil s kladivom in drogom onega podzida, ki je obetal najhitrejši popust.

Oče je izpodkapal neslišno. Komaj sem čakal, da me pocuka in me porič-

ne skozi izdolbino. Omet ni več prav držal, luknja je bila bliskoma narejena in že me je porinil stari skozi po purji plen. Nikjer se nisem veznil. Bil sem že čisto v hlevcu, ko se mi je zakadila plahatujoča pošast v obraz, me zagrabila s kljunom liki s kleščami za nos in zagagala iz polnega grla! V nepopisni grozi sem hušnil pokoncu, zagrabil gagača z obema rokama in ga skušal odtrgati z nosa.

Nenadno srečanje in spopad z gosakom mesto s puranom sta se odigrala v trenutku in že jeagal celi hlev iz deseterih in deseterih grl, da se je treslo tramovje in brnele hrastove brune. Gosji zlodeji so se drli, gosak napadlec se je namah oprostil iz mojega objema in me začel neusmiljeno obdelovati z močnimi udarci s perutnicama, ne da bi bil izpustil nos.

Bil sem ob vso moč in ob vsak preudarek v tako brezupnem položaju. Na gosji krik ter vik je buknil po dvorišču od gradu še strel!

V boju z gosakom sem čul še toliko, kako je skočil nekdo preko plota in so se bližali kurniku med srditimi kletvicami brzi koraki.

Gosi so klicale neprestano na pomoč, gosak mi je kar naprej stiskal s kljunom nos in me tako tolkel s peruti po obrazu, kakor bi mi hotel iztepsti še vid.

Še en strel v temno noč! Z glasnim odlopotom je nekdo odpahnil vrata na kurniku in pomeril s puško proti meni in gosaku.

Planil sem z živaljo v obrazu, ne meneč se za orožje in hotel skozi na stečaj odprte duri sam bogznaj kam.

Bliskoviti izpad je sicer onemogočil strel, a padel sem v moške roke, ki so me tako stresle, da je padel z obraza težki gosak s koncem mojega nosa daleč proč.

Sam oskrbnik Štefan Kosulja me je držal kakor sam ta hudi. Ko me je pretipal in dognal, da ima obračun z mladoletnim tatom, mi je sunil glavo

med kolena in padala je njegova težka pest po mojem hrbtu in zadnjici, dokler sem dajal še sploh kak glas in znak življenja od sebe.

Sam nisem znal, kedaj je nehal z udarci, me pobral in odnesel kakor mačka omoteno miš v kuhinjo svojega stanovanja. Z vodnimi curki mi je privabil zopet zavest. Odprl sem sicer oči, vendar ni preostalo v meni toliko moči, da bi bil mogel zganiti samo z enim udom.

Pogled skoro na mrtvo ime zbitega mladca brez konca nosa in vsega krvavega po obrazu je presunil in omehčal strogega Štefana. Obrisal mi je z mokro cunjico lice, me vzel v naročje in me sukal proti luči, dokler me ni prepoznal.

Brez vsake besede me je odnesel v čumnato, me tamkaj odložil na slamnjačo in pokrnil s koco. Pustil me je samega, zaklenil vrata in z dvorišča so odmevali njegovi trdi koraki v smeri proti gosjemu kurniku.

Toliko še vem iz one noči, da se je kmalu vrnil v kuhinjo, kjer je pognal po tleh med nerazumljivim godrnjanjem očetovo kladivo in železni drog.

Drugo jutro mi je še enkrat opral obraz, namazal prikrajšani in razmesarjeni nos, ga obvezal in me pustil, dokler nisem zbral toliko popolne zavesti, da sem mu lahko izpovedal, kako je bil oče pravi tat in jaz samo slepo orodje v njegovih rokah.

Stregli so mi pri oskrbnikovih, da sem se hitro zlizal in pocelil, seve od gosaka oropanega konca nosa mi nikdo ni več vrnil.

Zaceljenega in zdravega me dobro srčni oskrbnik ni izročil v nadaljnjo postopanje občinskemu pandurju, in hvale mu večna! Obdržal me je na pristavi za pastirja dve leti pod najstrožjim zabičanjem, da ne smem domov. Ubogal sem in se ogibal vsakega stika z domačimi.

Zvedel sem, da je meni odpustil grajski oskrbnik, očeta pa je gnal pred sod-

na kose, katere sem položil na krožnik in sem pustil, da so se spekli. Nato sem jih pojedel. Skrnil sem to pred ženo, ker sem se sam sramoval tega dejanja. Žena je vendar morala opaziti, kar sem zagrešil. Nisem pozval žene, da bi tudi ona jedla.

Dne 10. maja je Bratuša preklical zgorajno izpoved, a jo je ponovil 11. maja z izgovorom, da je imel preklie izvor v sramu.

Zaslišani Bratušev sin Franc je lepo izpovedal, da je bila Hanika ničvredna in da je vedno starše jezila. Da bi bila oče in mati sestro razkomadila in meso sežgala v hudo zakurjeni domači peči, njemu ni znanega ničesar in ni tozadevno nič videl in ne slišal.

Glavna razprava in dogodki po njej.

Mariborski državni pravdnik je na podlagi od preiskave zbranega gradiva sestavil obtožnico v smislu krivde obeh zakoncev.

Glavna razprava se je vršila 11. jun. 1901.

Naval občinstva na porotno dvorano je bil tolik, da je prosilo sodišče za pomoč mestno policijo.

Razprava ni trpela niti en dan, ker je že bila preiskava temeljita. Na razpravi ni prišlo do nikakih novih razkritij.

Franc Bratuša je vse priznal; žena je odklanjala vsako krivdo.

Vseh 12 porotnikov je enoglasno potrdilo obe glavni vprašanji. Na podlagi porotnega krivdoreka je bil obsojen Franc Bratuša v smrt na vešalih.

Mariji Bratuša so prisodili tri leta težke ječe, ker ni preprečila hudodelstva raztelesenja in sežiga trupla lastnega otroka.

Isti dan, ko je bila izrečena smrtna obsodba, se je sestel sodni dvor in je predložil Fr. Bratuša cesarju v pomiloščenje. Prošnja za pomilostitev je utemeljena s tem, da je glavni krivoc vse skesano priznal in je razkrinal krivdo žene, koje zločin bi bil lahko prikri.

Obsodbo Marije Bratuša je višje deželno sodišče v Gradcu potrdilo dne 10. julija 1901. Dne 25. julija so jo prepeljali iz mariborske ječnice v žensko kaznilnico v Begunje na Gorenjsko.

Francu Bratuša so naznanili pomilostitev na dosmrtno ječo dne 24. avgusta 1901, kar je sprejel hvaležno na znanje. Odvedli so ga v mariborsko moško kaznilnico dne 28. avgusta 1901.

Potepuštvo Hanike in dokazana nedolžnost staršev.

Oče in mati sta se vicala vsak v svoji kaznilnici.

Kaj ter koliko je bilo resnice na strašnem — zverinskem zločinu?

Isti stražmojster s Ptujске gore, ki je tako lepo podprl z dokazi vse, kar je stalo zabeleženo v obtožnici o krivdi zakoncev Bratuša, je po pretoku nekaj let povsem dobro razvozljajal, kje in kod se je potikala potepuštvo udana deklina.

Hanika Bratuša se je klatila po pobegu z doma 16. IV. 1900 najprej pri sosedah. Udinjala se je kot pastarica in znala lagati, da se je kar kadilo za njo.

Iz rojstnega kraja je krenila preko Konjic v Loče. Nastopala je pod raznimi imišljenimi imeni. Službo je zapustila, kakor hitro je hotel gospodar pisati domov po poselsko knjžico. Služila je po par mesecev v Petrovčah in Braslovčah, kjer so jo izsledili julija 1902. Iz Braslovč je potegnila k Sv. Kristofu v laškem okraju. Iz Zidanega mosta je zavila v decembru 1902 na Kranjsko in se je klatila po Dolenjskem pod raznimi imeni.

Na Dolenjskem je začela krasti in je bila obsojena januarja leta 1903 pod imenom Lucija Pavlič v Mokronogu na 1 mesec.

Pod imenom Pavlič je bila junija 1903 v preiskavi zaradi ponovne tatvine v Novem mestu.

nika, ki ga je strogo sodil radi vseh dokazanih in nedokazanih kurjih tatvin.

Grajske krave sem oskrboval in dobro se mi je godilo, dokler niso prišli zidarji in začeli prezidavati marof in grad. Od krav me je pustil Štefan k zidarjem, katerim sem najprej stregel. Kazal sem veselje ter zanimanje za zidarsko obrt. Oskrbnika je celo razveselilo, ko sem mu zaupal, da bi rajši ostal pri zidarjih, nego pri kravah. Preskrbel mi je v Zagrebu zidarskega podjetnika, kjer sem se naučil vsega, s čimur pošteno preživljam sebe in družino.

Skoraj bi bil pozabil povedati, da me je spremenil Štefan Kosulja po onem spopadu in odščipu konice nosa iz mladega Podboja v vražjega Gosaka. Ta priimek mi bo ostal in ne srdim se nanj. Hvala Bogu, Majki božji bistrički, že rajnemu Stefanu ter onemu grajskemu gosaku, ki mi je odkljunil konec nosa in me zaznamoval do groba, ker sicer bi bil sigurno končal življenje pod krvnikovo roko!

*

„Mist bal“.

Od Maribora proti Dravski dolini pase zaupane mu ovčice obče priljubljeni ter spoštovani gospod župnik. V prirojeni mu gostoljubnosti rad popelje gosta v cerkvene gorice. Vsakdo se čudi vinogradu, kako je lepo negovan in krepkega lesa. Pri pogledu na močno trto vprašujejo nepoučeni, odkod vzame župnik toliko gnoja pri sicer skromnem gospodarstvu, da mu trs tako bujno prospeva ter bogato rodi. Gospod že čita posetnikom take pomisleke kar z obraza in pojasnjuje, da sta cerkvena viničarija in njen prospeli odvisna od vsakoletnega »mist bala«.

»Mist bal« — čuden izraz in kedo bi ga naj razumel brez razlage.

G. župnik je koj pripravljen, da poda med radostnim smehljanjem vsa

nadaljna pojasnila z naslednjimi doživljaji:

»Ko sem prišel na tole faro, sta bila gospodarstvo in vinograd v precej zanemarjenem stanju. V mojem žepu je bilo komaj toliko cvenka, da sem vsaj nekoliko izboljšal borni položaj okrog župnišča in po njivah.

Na glavni vir cerkvenih potreb, na vinograd, niti misliti nisem smel, ker je bila blagajna cerkve brez denarnih sredstev za izboljšanje vinograda.

Tuhtal in gruntal sem, kako bi se dokopal do gnoja za tako opasno propadajočo trto. Moje temeljito razgrebanje za dvig na polju vinogradništva le ni bilo zastoj. Iz kaplanske dobe na siromašnem Kozjaku na levem bregu Drave mi je priskočil na pomoč pripovedovani doživljaj, ki je prepodil koj pri prvi preizkušnji vse pomisleke radi preskrbe cerkvenega vinograda s prepotrebno živlensko hrano.

Ko nastopi župnik faro, mu radi storijo župljani kako uslugo.

Tako sem tudi jaz romal od enega boljšega kmeta do drugega in sem jim razlagal, da bo cerkveni vinograd čisto usahnil, če ne bo temeljito pognojen. Gruntarji so uvideli nujnost izboljšanja. Vsak je izrekel pripravljenost za voz gnoja, samo naj župnik oznani, kedar ga naj zvozijo k vinogradu. Enoglasno mnenje je bilo, da bi bil dovoz najlažji s sanmi v debelem zimskem snegu.

Enkratne gnojne pomoči sem si bil siguren in do stalne bi me naj povzdignil že površno namignjeni recept iz za časa kaplanovanja.

Začetkom februarja ob najugodnejšem sanincu sem poprosil s prižnice, naj izpolnijo premožnejši ta in ta dan že pred meseci dano obljubo.

Kmetje so držali besedo. Kmalu popoldne dogovorjenega dne je bilo več nego dovolj polnih sani masnega gnoja tukaj spodaj pri viničariji.

Darovalci niso poslali hlapcev kot voznike, ampak so prišli sami z naj-

lepše opremljenimi, očedenimi in spočitimi konji.

Med vsemi dvovprežnimi sankami so bile samo ene z enim mršavim kljušetom in last revnega bajtarja. Koj na prvi pogled ni bilo kmetom po godu, da se je prišutil in vrnil med nje kočar s cigansko vprego. Dajali so si glasnega duška nevolji in so zbadali od vseh strani ubogega gretarja, ki je stal ponižno poleg suhljatega kobilšeta.

Iz vsakdanjih zbadljajev so se rodile psovke in tedaj mi je nekaj pošepnilo, da naj preizkusim zasnovani načrt.

Postavil sem se ob stran opsovanega kajzarja in začel hvaliti njegovo suholjavo mrho. Trdil sem, da poznam ozmerjano žival. Tičijo v njej tolike hirostne zmožnosti, da bi prekosila v dirkanju s polnimi sanmi gnoja tukaj zbrani najboljši konjski par.

Po teh pripombah in zagovorih navadne konjske crke so bili kmečki vozniki prepričani, da uganjam šale. Ker sem le vztrajal pri svojem, so bili vsi zato, da dirkajo navkreber do vinograda. Nemogoče je, da bi se poskusili vsi naenkrat. Zadostuje, če se požene v dir s konjsko šklebedro samo en par. Če bi že tega premogla, pa bodo pripeljali vsako leto na ta dan isto količino gnoja kakor tokrat. Tudi za to so bili brez mojega dodatka, če zgubim stavo, ostanem brez vsake obveznosti.

Stavo smo napravili pravomočno s posegom v roke. Kmetje so odbrali izmed svoje srede najbolj iskri par konj.

Obe sani so spravili v dirkalno smer na hribček proti vinogradu.

Predno sta pognala voznika, sem spomnil koprneče radovedneže na nemškega potopisnega pisatelja Karla Maja. Razlagal sem jim, da je imel tudi on, ko se je klatil po Turkestanu in Balkanu, mršavega žrebca, kateremu je bilo ime Ri = veter. Ako mu je položil v skrajni sili roko pod uho in mu zaklical trikrat Ri, Ri, Ri, se je spustil v tak dir, da ga ni dohitel sam hudir.

Novomeški sodnik je šele prav prepoznal tatinsko potepenko. V Novem mestu so ji dokazali, kedo in od kod da je.

Haniko so na novomeškem sodišču fotografirali in poslali sliko v domači kraj, kjer so vsi potrtili, da je izsledena res Ivanka Bratuša.

Opisani najdbi Hanike sta hitro sledili — oprostilni sodbi za Franca in Marijo Bratuša. Obema so še pred izpustitvijo na svobodo pripeljali hčerko mimo okna na kaznilniški celici v Mariboru in Begunjah. Starša sta otroka koj prepoznala.

Marija Bratuša je bila izpuščena 17. septembra 1903, Franc 18. septembra 1903.

Franc Bratuša v kaznilnici.

Značilno za Fr. Bratuša je, da je bil v kaznilnici povsem miren in delaven. Dne 1. avgusta ga je prišla obiskat v kaznilnico sestra njegove žene. Povedala mu je, da je Hanika vstala od mrtvih.

Ko je Bratuša zvedel, da se je hči oglasila, je napisal v kaznilnici lastnoročno s črnim in v precej lepi pisavi in slovenščini drugo resnično izpoved, v kateri zanika vsa prejšnja priznanja, radi katerih je bil obsojen. Vso krivdo valj na orožnike, ki so mu prettili, ga

tepli in mu obljubljali vse mogoče olajšave, če se uda in prizna.

Dobesedno pravi, da so hoteli imeti orožniki Haniko živo ali mrtvo. Žive jim ni mogel pokazati, jih je pač nalagal z umorjeno in njenimi zadnjimi preostanki v peči in na kompostu.

Sam tudi pravi, če sem govoril žandarjem laži in izmišljotine, so mi verjeli vse. Ako sem pa trdil, da ne vem o izginulem otroku prav nič, je že bil ogenj v strehi. Značilne so te-le Bratuševe besede:

»Jaz sem radi tega tako lažnivo obstal, ker sem si mislil, da je boljše tukaj na tem svetu po nedolžnem kazni trpeti, kakor pa hudodelstvo storiti in se potem tukaj pokoriti in še na veke trpeti.«

Svoji ženi je pisal iz kaznilnice leta 1902 v Begunje pismo, v katerem jo je lepo prosil odpuščanja, ker jo je potisnil po nedolžnem v največjo nesrečo.

Žena mu je odpisala, da mu je že odpustila radi Boga, če bo le tudi njemu odpustil Bog.

Zoget prosta.

Marija Bratuša je tudi v kaznilnici zatrjevala odločno svojo nedolžnost. Jokala je neprestano. Ko so jo izpustili, je že bila skoraj

slepa in jo je po izpustitvi mariborski rešilni oddelek prepeljal v Gradec na očesno kliniko. Stroške za zdravljenje v Gradcu je morala poravnati občina Rogaska Slatina okolica, kamor je bil Fr. Bratuša pristojen in so odvedli tjakaj po obsodbi staršev njuna dva otroka Franca in Marijo. Za preskrbo otrok je utrpela očetova pristojna občina precej stroškov, katerih ji kljub dreganju na ministrska mesta ni hotel povrniti nihče.

Marija Bratuša je umrla 17. II. 1907 na naduhi in je bolehalo do smrti na očeh.

Fran Bratuša je baje prejel odškodnine 600 kron. Za ta denar si je kupil kočo z malim posestvom v Savinjskem v župniji Makole. Bil je tih ter miren človek, ki je malo govoril. Opravljal je tudi kmečka čevljarska dela.

Umrl je vsled kapi 31. XII. 1930.

Druga njegova žena Jera, rojena Lepej, še sedaj živi na njegovi kočariji.

Ivana Bratuša, ki je bila kriva vsega opisanege zla, še živi. V Judenburgu na Zg. Štajerskem je odpadla od katoliške vere 11. IX. 1918, a se je zopet pokatoličila 9. XI. 1919, ker se je 16. XI. 1919 v Leobnu poročila z Ignacom Mohorko.

*